

MUQOLOT TURLARI VA ULARNING LINGVOPRAGMATIK TASNIFI

Xushnazarova Gulnoza Furxatovna

O'qituvchi

O'zbekiston davlat Jahon tillari universiteti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15363398>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-May 2025 yil

Ma'qullandi: 05-May 2025 yil

Nashr qilindi: 08-May 2025 yil

KEYWORDS

*kompetentsiya, muloqot,
kommunikativ, lingvistik, tasvifi
va tasnifi*

ABSTRACT

Ushbu maqolada kommunikativ muqolotning tasvifi va tasnifi, shuningdek kommunikativ kompetentlikning muloqot muammolari aspektidagi mohiyat tavsifi, hamda muloqotning mexanizmlari va vositalarini muloqotning funksiyalari keltirilgan.

Ilmiy adabiyotlarning tahlilidan ma'lum bo'lishicha tadqiqotchilar kommunikativ kompetentlik va muloqot bilan o'z-o'zidan ayon aloqaning mavjudligini ko'rsatib, muloqot deganda biz nimani nazarda tutishimizdan, uning qaysi mohiyat tavsiflarini fundamental tavsiflar deb ajratishimizdan kommunikativ kompetentlik tushunchasining mazmun tomoni bevosita bog'liq bo'lishini ta'kidlashadi [4]. Bundan tashqari, kommunikativ kompetentlikni har qanday ta'lim darajasi va ixtisosligida zamonaviy mutaxassisni tayyorlashning natijalaridan biri sifatida o'rganishda va bunda kommunikativ kompetentlik va muloqot kategoriyalarining o'zaro aloqasiga ishora qilish bilan, biz bu holda muloqot kategoriyasini tushunishdan nafaqat kommunikativ kompetentlik tushunchasining ma'no-mazmun to'ldirilishi, balki mutaxassisni kommunikativ kompetentlik tashuvchisi sifatida tayyorlashning natijasi qanday bo'lishini ham tushunishdan bog'liq bo'lishini anglash kerak: muloqotning u yoki boshqalarini mohiyat tavsiflari sifatida, va demak mutaxassisni har qanday kasbiy sohada kommunikativ faoliyatga tayyorlashdagi ustuvor maqsadlar-natijalar sifatida ajratib olish ularni kommunikativ kompetentlikning tarkibiy qismlari sifatida o'rganish imkonini beradi [5]. Shu munosabat bilan, muloqot fenomenini o'rganish va uning mutaxassini tayyorlash jarayonida, uning kommunikativ kompetentligini ta'lim natijasi sifatida shakllantirish jarayonida majburiy tarzda hisobga olinishi zarur bo'lgan tomonlari, jihatlari aniqlash yetarlicha holatga aylanadi.

Shaxsning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishni kasbiy faoliyatni rivojlantirishga asos bo'luvchi kommunikativ mahorat orqali takomillashtirish muhim. Kommunikativ mahoratni tartibsiz ravishda rivojlanishi ko'pincha fe'latvorni avtoritar uslubiga, tez-tez konfliktli vaziyatlarning paydo bo'lishiga, pedagog va ta'lim olayotganlar munosabatlarida keskinliklar kelib chiqishiga, o'zlashtirish va o'qish istagining pasayishiga, ruhiy shikastlanishga va axloqiy-ma'naviy tarbiyada o'rnini qoplab bo'lmaydigan yo'qotishlarga, aksar hollarda esa o'quvchilarning asotsial (ijtimoiy loqaydlik) xatti-harakatlariga olib keladi.

Kommunikativ faoliyat - bu shaxslar yoki odamlar guruhlarida o'rtasida ma'lumot, g'oyalar, fikr va hissiyotlar almashinuvini o'z ichiga olgan inson faoliyatining bir turi. U nutq, yozish, tinglash, o'qish va og'zaki bo'lmagan muloqot kabi barcha aloqa shakllarini, masalan, tana tili, imo-ishoralar va yuz ifodalarini o'z ichiga oladi [2].

Kommunikativ faoliyatning mohiyati ma'noni etkazish va shaxslar yoki odamlar guruhlarida o'rtasida munosabatlarni o'rnatishdir. Muloqot inson hayotining asosiy jihati bo'lib, u ijtimoiylashuv, ta'lim, biznes va inson faoliyatining boshqa ko'plab sohalarida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Samarali kommunikativ faoliyat fikrlarni aniq ifodalash, faol tinglash va muloqot uslublarini turli vaziyatlar va auditoriyaga moslashtirish qobiliyatini o'z ichiga oladi [1]. Yaxshi muloqot qobiliyatlari shaxsiy va professional munosabatlarni yaxshilashi, muammolarni hal qilish va qarorlar qabul qilishni osonlashtirishi va hayotning ko'p jabhalarida muvaffaqiyatga erishishi mumkin.

Rasm 1. Muloqot turlari

Kommunikativ faoliyatni uch darajaga bo'lish mumkin:

shaxslararo

guruh

ommaviy

Demak insonlar muloqotni shuki axborot almashinuvidan iborat jarayon deb hisoblash mumkin emas:

✓ Birinchidan muloqot psixologiyasi jarayonida axborot bir tomondan ikkinchi tomonga shunchaki harakatlanmaydi balki faol almashinadi. Kommunikativ jarayon ishtirokchilari bir-biriga axborot yuborayotganda bir-birining motivlari maqsadlar ustanoklari va boshqalarni tahlil qiladilar.

✓ Ikkinchidan, muloqot jarayonda axborot almasha turib kishlar belgilar orqali bir-biriga ta'sir etish mumkin. Insonlararo axborot almashinuvida albatta suhbotdosh xulq-atvoriga muayyan ta'sir o'tkazadi.

✓ Uchinchidan, muloqot jarayonida kommunikator axborot yuboradigan odam va respondent axborot qabul qilayotgan odam bir xil kodlashtirish tizimga ega bo'lishi kerak.

✓ To'rtinchidan muloqot jarayonida faqat insonlararo kommunikatsiyaga xos tosiqlar vujudga kelishi mumkin. Kommunikativ jarayonda qo'llaniladigan bir necha belgilar tizimi mavjud ular verbal va noverbal kommunikatsiyadir [3].

Kommunikativ faoliyat keng doirada muhim ahamiyatga ega, jumladan:

Ta'lim: Muloqot ta'lim jarayonida muhim ahamiyatga ega, chunki u o'qituvchilar va talabalar o'rtasida, talabalarning o'zlari o'rtasida ma'lumot va g'oyalar almashinuvini osonlashtiradi. Samarali muloqot qobiliyatlari o'qish va kelajakdagi akademik va kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishish uchun juda muhimdir.

Biznes: Aloqa biznes olamida juda muhim, chunki u hamkasblar, mijozlar va manfaatdor tomonlar o'rtasida ma'lumot almashish, muzokaralar olib borish va hamkorlik qilish imkonini beradi. Samarali muloqot qobiliyatlari kuchli biznes aloqalarini o'rnatish va qo'llab-quvvatlash, nizolarni hal qilish va tashkiliy maqsadlarga erishish uchun zarurdir.

Ijtimoiy o'zaro ta'sirlar: Muloqot ijtimoiy o'zaro ta'sirlarning asosiy jihati hisoblanadi, chunki u odamlarga ulanish, g'oyalar va his-tuyg'ularni almashish va boshqalar bilan munosabatlarni shakllantirish imkonini beradi. Samarali muloqot qobiliyatlari sog'lom munosabatlarni o'rnatish va saqlash, nizolarni hal qilish, o'zini aniq va hurmat bilan ifodalash uchun muhimdir.

Siyosat va jamoat ishlari: Muloqot siyosat va jamoat ishlarida hal qiluvchi rol o'ynaydi, chunki u siyosiy rahbarlar va fuqarolar o'rtasida va fuqarolarning o'zlari o'rtasida axborot va

g'oyalar almashish imkonini beradi. Samarali muloqot qobiliyatlari siyosiy rahbarlar o'z qarashlari va maqsadlarini ifoda etishi, boshqalarni ishontirishi va harakatga ilhomlantirishi uchun zarurdir.

Media va o'yin-kulgi: Aloqa ommaviy axborot vositalari va ko'ngilochar industriyada muhim ahamiyatga ega, chunki u auditoriyani xabardor qiluvchi, zavqlantiradigan va ilhomlantiradigan kontentni yaratish va tarqatish imkonini beradi. Samarali muloqot qobiliyatlari aktyorlar, yozuvchilar, rejissyorlar va boshqa ommaviy axborot vositalari xodimlari uchun o'z xabarlarini etkazish va tomoshabinlar bilan bog'lanish uchun zarurdir [5].

Kommunikativ faoliyat inson faoliyatining deyarli barcha sohalarida muhim ahamiyatga ega, chunki u shaxslar va guruhlar o'rtasida ma'lumot, g'oyalar va hissiyotlar almashinuvini osonlashtiradi va bizga bog'lanish, o'rganish va maqsadlarimizga erishish imkonini beradi.

Kommunikativ faollik darajasini o'lchash uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan bir nechta mezonlar mavjud.

Aniqlik: Bu muloqot qanchalik aniq va aniq ekanligini anglatadi. Aniq muloqotni tushunish oson va noto'g'ri talqin qilish uchun kam joy qoldiradi.

Samaralilik: Bu aloqaning o'z maqsadiga qanchalik yaxshi erishganligini anglatadi. Samarali muloqot o'z maqsadlariga erishadi va tushunish va hamkorlikni osonlashtirishga yordam beradi.

Muvofiqlik: Bu muloqotning kontekst va auditoriyaga qanchalik mos kelishini anglatadi. Vaziyatga va auditoriyaga mos keladigan muloqot ko'proq ijobiy qabul qilinadi va kerakli ta'sirga ega bo'ladi.

Faol tinglash: Bu suhbatda boshqalarni faol tinglash va ularga javob berish qobiliyatini anglatadi. Yaxshi muloqotchilar boshqalarni diqqat bilan tinglashlari, ularning nuqtai nazarini tushunishlari va o'ylab javob berishlari mumkin.

Og'zaki bo'lmagan muloqot: Bu ma'no va hissiyotlarni etkazish uchun tana tili, yuz ifodalari va boshqa og'zaki bo'lmagan signallardan foydalanishni anglatadi. Samarali kommunikatorlar og'zaki bo'lmagan muloqotning muhimligini bilishadi va undan o'z xabarlarini kuchaytirish uchun foydalanadilar.

Moslashuvchanlik: Bu muloqot uslubini turli vaziyatlarga va auditoriyaga moslash qobiliyatini anglatadi. Yaxshi kommunikatorlar o'zlarining muloqot uslublarini vaziyat ehtiyojlari va tinglovchilarning xohishlariga mos ravishda moslashtira oladilar [4].

Shunday qilib, kommunikativ faoliyat darajasini o'lchash muloqotning samaradorligi, maqsadga muvofiqligi, aniqligi va boshqa asosiy jihatlarini baholashni o'z ichiga oladi. Samarali kommunikatorlar o'zlarining muloqot qobiliyatlarini doimiy ravishda yaxshilash va turli vaziyatlarda o'z maqsadlariga erishish uchun ushbu mezonlardan foydalanishlari mumkin.

Adabiyotlar:

1. Бурлакова Т.А. (2024). Основные классификации диалогов и диалогических высказываний-реплик. Вестник Костромского государственного университета, 22 (3), 155-159.
2. Виды и формы коммуникаций// <https://moodle.kstu.ru/mod/book/tool/print/index.php?id=18045>
3. Irisboyeva Y. U. Kommunikativ faoliyat darajalari va kommunikatsiya turlari mohiyati// Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar (2023 йил №3). <https://interscience.uz/index.php/home>
4. Nuritdinova X. N. Muloqot muammolarida kommunikativ kompetentlikning mazmun tavsifi// «Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot» nomli ilmiy, masofaviy, onlayn konferensiya <https://zenodo.org/records/7445534>

5. Шарипова С. (2023). Коммуникативные типы диалогов и их языковые признаки. Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки, (1), 238-242.

INNOVATIVE
ACADEMY